

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 12, Sayı 32, Mart 2025 / Volume 12, Issue 32, March 2025

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 10.08.2024
Kabul/Accepted: 15.11.2024
DOI: 10.17822/omad.1557266

Atıf/Citation: Özbozdağlı, Özer. "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Yanya Vilayetinde Meydana Gelen Depremler (1850-1900)". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 12/32 (2025): 237-256.

Özer ÖZBOZDAĞLI

(Doç. Dr.), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi / Türkiye, oozbozdagli@gmail.com, 0000-0003-3486-7270

19. Yüzyılın İkinci Yarısında Yanya Vilayetinde Meydana Gelen Depremler (1850-1900)

Earthquakes in The Province of Ioannina in The Second Half of The 19th Century (1850-1900)

Öz: Tarihsel döneme ait deprem verileri bir bölgenin sismisitesine ışık tutması bakımından önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu veriler bölgenin depremselliği hakkında analizlere ve öngörülere katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda tarihî kayıtlar Yanya bölgesinin defalarca depreme maruz kaldığını göstermektedir. Yanya vilayetinde 19. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen depremler bölgenin mimari ve kentsel gelişimine etkileri üzerine de önemli veriler sağlamaktadır. Bunun yanı sıra bu depremlerin kırsal bölgelerde yol açtığı yol açtığı can ve mal kaybının sosyoekonomik ve demografik etkilerini de görmek mümkündür. Bu çalışmada, tarihî kayıtlardan Balkanların sismik en aktif bölgesi olduğu anlaşılan Yanya vilayetine bağlı Berat, Delvine, Kurveleş, Margiliç ve Aydonat bölgelerinde 19. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen depremler ve sonuçları arşiv belgelerden elde verilerle ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl, Balkanlar, Deprem, Yanya

Abstract: Earthquake data from the past provide important information in terms of discovering the seismicity of a region. Such data contribute to analyses and predictions about the region's seismicity. Historical records show that Ioannina region has been repeatedly exposed to earthquakes. Ioannina earthquakes during the second half of the 19th century provide important data on the effects on the architectural and urban development of the region. Besides, there are the socio-economic and demographic effects of the loss of life and property caused by these earthquakes in rural areas. In this study, the earthquakes in Berat, Delvine, Kudhes (Kurveleş), Margariti (Margiliç) and Paramythia (Aydonat) regions of the province of Ioannina, as the most seismically active region of the Balkans, and their consequences will be discussed with the data obtained from archival documents.

Key Words: 19th century, Balkans, Earthquake, Ioannina

Extended Abstract

An earthquake is a natural disaster that destroys everything created by humans in a matter of seconds and leads to significant socio-economic catastrophes. After an earthquake, people can rebuild a new city on the ruins and continue their lives from where they left off. However, if the area is seismically active, this does not change the reality of earthquakes. Scientists have studied earthquakes by dividing them into historical (pre-1900) and instrumental (post-1900) periods, using 1900 as a boundary year when seismic monitoring stations began to proliferate globally. Investigating historical earthquakes is important for revealing the seismicity of a region. Historical earthquake records contain crucial data for accurately determining the seismicity of a region and ensuring their cataloguing. When this data is accurately established, it allows for the estimation of appropriate macroseismic parameters of earthquakes. This, in turn, provides insight into potential future earthquakes. Comprehensive historical records and information are necessary for research on a region's earthquake history during the historical period. The identification of historical seismic events creates an important database for defining the faults that account for the characteristics of earthquakes during the instrumental period, along with their distributions in time and space, as well as seismic hazards and risks. Historical

earthquake records have also laid the groundwork for scientific investigations conducted during the instrumental period. The main aim of this study is to examine the data related to historical earthquakes that occurred in the province of Ioannina during the second half of the 19th century, highlighting the consequences of these events. The study focuses on the earthquakes that occurred within the boundaries of Ioannina province in the regions of Berat, Delvine, Kudhes (Kurveleş), Margariti (Margiliç) and Paramythia (Aydonat). These earthquakes will be examined based on data obtained from Ottoman archival documents and historical earthquake catalogues.

The earthquake that occurred in 1851, affecting Berat, Valona (Avlonya), and Tepeleni (Tepedelen), caused significant destruction, loss of life, and injuries. The quake also triggered landslides and rockfalls in the region, severely damaging urban areas. This destruction contributed to the emergence of Berat's urban fabric that has continued through to the present day during the reconstruction process. The houses built in the old districts of Berat after 1851 have been constructed in the morphology that has survived to this day. The architectural design of traditional houses has been influenced by this period. A city structure comprising wooden frame buildings on stone foundations has developed, which continues to this day. Records indicate that the earthquake also had a significant impact on rural areas, affecting the economic development of these regions. Given the number of livestock lost, it can be said that agriculture, particularly animal husbandry, which is vital to the region's economy, suffered serious damage.

The earthquakes severely damaged the Ottoman military infrastructure in this region. The earthquake that occurred in 1854 caused significant destruction at the Kafosel fortress. Ottoman documents indicate that the Kafosel fortress was critically important for controlling the area. It appears that the Ottoman civil and military authorities took careful measures to reconstruct the fortress, which was of considerable strategic significance. Detailed information regarding the damage caused by the 1854 earthquake to residential areas could not be obtained. The 1858 earthquake, on the other hand, resulted in serious destruction in the Delvine district.

The other earthquakes that caused destruction in the region occurred in 1893 and 1895. The 1893 Kudhes and the 1895 Paramythia and Margariti earthquakes resulted in devastation and loss of life in rural areas. It can be said that these earthquakes, which led to significant destruction in villages, damaged agriculture and livestock in the region. By disrupting agricultural production and causing the death of villagers' animals (such as cows, sheep, donkeys, and horses), the earthquakes placed the already impoverished local population in a difficult situation. Compared to other earthquakes studied, it is evident that the government gained experience in disaster management and acted more swiftly in this case. The development of communication and transportation tools had a significant impact on this progression. Additionally, aid commissions were established in the region to meet the needs of the populace. The assistance was also used in the reconstruction of the area. The establishment of aid (charity) commissions after natural disasters became a tradition, particularly during the reign of Sultan Abdulhamid II. The earthquakes we examined have significant results in terms of the demographic, socio-economic, and historical developments of the regions. Particularly in rural areas, the impactful earthquakes have led to the destruction of many villages. This phenomenon has also caused serious harm to the economic activities of a population that was already impoverished. The earthquakes have influenced various aspects, from the architectural fabric of cities in the region to the emergence of new settlements. People have sought to shape their lives based on observing the earthquakes occurring in their areas.

Giriş

Depremler, sosyoekonomik açıdan büyük felaketlere yol açan ve insanlar tarafından inşa edilen her şeyi saniyeler içinde yok eden doğal afetlerdir. Bilim insanları ve araştırmacılar depremleri, aletsel ölçümlere dayalı olarak dünyada sismoloji istasyonlarının yaygınlaşmaya başladığı yıl olan 1900 yılını sınır alarak, tarihsel dönem (1900 öncesi) ve aletsel dönem (1900 sonrası) olarak ikiye ayırarak incelemektedir. 1900 öncesine ait deprem verileri aletsiz makro sismik gözlemlere dayanmaktadır. Bu sebeple depremin ana üssünü tespit etmek oldukça zordur. Dolayısıyla tarihsel depremlere ilişkin teknik veriler (oluş zamanı, başlangıç saati, merkez üssü gibi) azdır¹. Tarihsel depremler üzerine yapılacak incelemeler bölgenin depremselliğinin ortaya konması açısından önemlidir. Tarihi deprem verileri bir bölgenin sismisitesini mümkün olduğu kadar doğru olarak belirlemek ve bunların kataloglanması için önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu veriler depremlerin makro sismik parametrelerinin tahmin edilmesine olanak sağlar. Bu şekilde gelecekte olabilecek depremler hakkında bir öngöründe bulunulabilir.² Bu bağlamda tarihî belge ve kaynaklara dayanarak geçmiş depremlerin ortaya konması ve özelliklerinin açıklanması gereklidir. Aletsel öncesi dönemde bir bölgenin deprem tarihi ile ilgili araştırmalar için kapsamlı tarihsel kayıtlara ve bilgilere ihtiyaç vardır. Bu veriler arşiv belgeleri, konsolosluk raporları gibi paleo-sismik kayıtlardan sağlanabilir. Tarihsel deprem kayıtları aynı zamanda aletsel dönemde yapılan bilimsel incelemelere de altyapı hazırladı.

Tarihsel depremsellerin tespit edilmesi, aletsel dönemde depremlerin özelliklerini oluşturan fayları, zaman ve mekânlardaki dağılımlarını, sismik tehlike ve risklerini belirlemek için önemli bilgi bankası oluşturur. Bu çalışmanın amacı da 19. yüzyılın ikinci yarısında Yanya³ vilayetinde meydana gelen depremler ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Bu bölge tarihî süreçte defalarca depreme maruz kaldı ve çevresinde (İtalya ve İyonya Denizi'nde) meydana gelen depremlerden etkilendi. Örneğin 1743 tarihinde İtalya'nın Otranto bölgesinde meydana gelen depremin Yanya'da da ciddi hasara yol açtığı ve şehirdeki evlerin nerdeyse tamamının hasar gördüğü belirtilmektedir.⁴ Hughes (1820) Yanya'da sık sık depremlerin meydana geldiğini ve bazen yıkıcı olabildiğinden bahsetmektedir. 9 Ağustos 1838 gecesi Yanya'da güçlü bir deprem meydana geldi. İç kaledeki saraya zarar verdi.⁵

Tarihî veriler, Yanya bölgesinin sismik açıdan Balkanlar'ın en aktif bölgelerinden biri olduğunu göstermektedir. Araştırmaya konu olan depremler günümüzde Arnavutluk'un güneyinde yer alan Berat, Delvine, Kurveleş ve Yunanistan sınırları dâhilinde Epir bölgesinde bulunan Aydonat ve Margiliç bölgelerini kapsamaktadır. Güney Arnavutluk jeolojik ve sismik açıdan oldukça karışık bir bölgedir. Arnavutluk, Alp-Akdeniz sismik kuşağındadır. Arnavutluk'taki depremselliğin ana nedeni ülke orojenini oluşturan Adriyatik mikroplakasının çarpışmasıdır. Bölge, Adriyatik mikroplakasının Avrasya plakasıyla çarpışmasından kaynaklı deformasyonun bir kısmını barındırmaktadır. Bu çarpışma ülkenin iç kısımlarını doğrudan

¹ Vit Karnik, *Seismicity of the European Area* (Dordrecht- Holland: D. Reid Publishing Company, 1971), 9.

² V. Kouskouna and E.C. Symakezi, "The Seismicity of Central Greece in the Late 19th. – Early 20TH. Century as Engraved On Various Historical Buildings", erişim tarihi: 25 Mayıs 2024, https://www.iitk.ac.in/nicee/wcee/article/14_03-01-0043, 1.

³ Yanya, II. Murat zamanında 9 Ekim 1430 tarihinde Osmanlı egemenliğine girdi. Yanya sancağının tarihsel gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İlkay Erken, *Yanya Sancağı: İdari Yapısı ve Yerleşim Birimleri (1867-1913)* (Ankara: TTK Yay., 2021), 33; Melek Delibaş, "Selanik ve Yanya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması" *Belleten*, C. 51, S. 199, (1987): 97; Yanya olarak incelediğimiz bölge kaynaklarda Epir olarak da tabir edilmektedir. Epir Arnavutluk'un güneyindeki Avlonya körfezinden başlayarak Yunanistan'ın kuzeybatı bölgesini içine alan ve güneydeki Arta körfezine kadar uzanan bölgeyi kapsamaktaydı. Filiz Yazıcıoğlu, "Yanya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Tanzimat Uygulamaları 1830- 1876" (D. Tezi, Marmara Ü, 2023), 6.

⁴ Yanya'da 1815 yılında Ocak, Haziran ve Eylül aylarında depremler oldu. Nicholas Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East* (London: Cambridge University Press, 2009), 529-650.

⁵ Smart Huges, *Travels in Sicily Greece and Albin*, Vol. 2, (London: J. Mavman, 1820), 27; Henry Holland, *Travels in the Ioannian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia During the Years 1812 and 1813* (Logman), 139.

etkilemektedir. Ülkedeki Avlonya-Lushnja-Elbasan-Debre enine fay bölgesi, iyi tanımlanmış fay ve yerleşik sismisitesine sahip önemli bir tektonik özelliktedir. Bu fay zonu Avlonya, Frieri, Berat, Lushnja, Elbasan bölgelerini tehdit etmektedir. Bu fay zonu geçmişte yıkıcı depremlere neden oldu.⁶ Avlonya-Elbasan-Debre sismojenik fay zonu Avlonya'dan Debre bölgesine uzanan enine bir deprem kuşağı ile ifade edilmektedir. Avlonya-Berat-Elbasan segmentinde tarihsel süreçte yıkıcı depremler meydana geldi.⁷ Morelli'ye göre, Arnavutluk'ta 3 odak noktası vardır; İşkodra, Dıraç-Elbasan, Avlonya-Ergiri hattı aktif bölgelerdir. Tarihsel süreçte meydana gelen depremler bunu göstermektedir.⁸ Aydonat ise sismik aktivitesi yüksek bir bölgedir. Tarihsel kayıtların sağladığı veriler çerçevesinde 1900'den sonra yapılan sismik araştırmalar bölgenin depremler açısından riskli bir bölge olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalar Aydonat çevresinde yoğunlaşan Petoussi fay hattının bölgedeki sismik olayların ana nedeni olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Güney Arnavutluk'taki jeolojik yapılar Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan Epirus bölgesine kadar uzanmakta ve bölgenin sismisitesini etkilemektedir. Bölge aynı zamanda Epirus'un sismisitesini anlamak için iyi bir araştırma alanıdır.⁹ Tarihi kayıtlar, Yanya vilayetinin tarihsel süreç içerisinde can ve mal kayıplarına yol açan deprem felaketleriyle karşı karşıya kaldığı göstermektedir. Yanya vilayetinde tarihsel süreçte yaşanan depremlerin tarihi kayıtlarının ortaya çıkarılması bölgenin sismisitesinin anlaşılmasının yanı sıra mimari ve kentsel gelişimi üzerine de önemli veriler sağlamaktadır. Bu çalışmada 19. yüzyılda Yanya vilayeti sınırları içerisinde yer alan bu bölgelerde meydana gelen depremler, Osmanlı arşiv belgelerinden ve tarihsel deprem kataloglarından sağlanan veriler çerçevesinde karşılaştırılarak incelenecektir.

I. 1851 Berat Depremi

Osmanlı arşiv belgelerine göre, 13 Ekim 1851 tarihinde saat bir sularında Berat sancağında, tarihsel deprem kataloglarında ise 12 Ekim 1851 tarihinde saat 7 civarlarında Avlonya körfezinde güçlü bir deprem meydana geldiği belirtilmektedir. Kayıtlarda ana sarsıntının ardından çok sayıda artçı sarsıntı meydana geldiği ifade edilmektedir.¹⁰ Deprem kataloglarında 17 Ekim'de Berat'ta M=6.6 şiddetinde bir deprem daha meydana geldiği belirtilmektedir.¹¹ Osmanlı belgelerinde 17 Ekim'de meydana gelen deprem şiddetli bir artçı sarsıntı olarak değerlendirilmiş olabilir. Ekim 1851 depremleri Berat'ı ve Avlonya'yı ciddi

⁶ Betim Muço, "Probabilistic Seismic Hazard Assessment in Albina" *Ital.J. Geosci*, Vol. 132, No. 2, (2013):. 2; Ormeni Rrapo and Serkan Öztürk and Funda Akli and Kemal Çiçek, "Spatial and Temporal Analysis of Recent Seismicity in different Parts of the Vlora Lushnja-Elbasani- Dibra Transversal Fault Zone Albania" *Austrian Journal of Earth Sciences*, Vol. 110/2, (2017): 5.

⁷ Shyqri Aliaj, "Seismotectonics of Vlora-Elbasani-Dibra Transversal Fault Zone (Albania)" *Earth Sciences*, 10 (6), (2021): 350; Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 529.

⁸ Karnik, *Seismicity of the European Area*, 188.

⁹ Akis Tselentis and Efthimios Sokos and Nikos Martakis and Anna Serpetsidaki, "Seismicity and Seismotectonics in Epirus, Western Greece: Results from a Microearthquake Survey" *Bulletin of the Seismological Society of America* Vol. 96, (2006):1711; Denis Hatzfeld and Iannis Kassaras and Dimitris Panagiotopoulos and Daniel Amorese and Kostas Makropoulos and George KaraKaisis and Olivier Coutant, "Microseismicity and strain pattern in Northwestern Greece" *Tectonics* 14, (1995): 776.

¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Sadaret Umum Vilayat Evrakı (A.}MKT.UM)*, 84/89, Tarih: 27 Muharrem 1267 (23 Ekim 1851); Shyqyri Aliaj and Siasi Koçi, Betim Muço and Eduard Sulstarova, *Seismicity, Seismotectonics and Seismic Hazard Assessment in Albania* (Tirane: Academy of Sciences of Albania, 2010),5-6; Ylber Muceku and Rexhep Koçi and Enea Mustafaraj and Oltion Korini and Edmond Dushi and Llambro Duni, "Earthquake-triggered mass movements in Albania", *Acta Geodaetica et Geophysica*, Vol. 56, (2021):12; Tokuji Utsu, "A List of Deadly Earthquakes in the World", *International Handbook of Earthquake & Engineering Seismology*, Part A, Edit. William Lee and Paul C. Jennings and Carrl Kisslinger, (California:Academic Press, 1990), 699.

¹¹ Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 670-671; Utsu, "A List of Deadly Earthquakes in the World", 699.

şekilde etkiledi.¹² Berat, Avlonya ve Tepedelen kazalarıyla, Ergiri sancağında artçı sarsıntılar devam etti. Yarım saat bir saat aralıklarla çok sayıda artçı sarsıntı yaşandığı bildirildi. Art arda meydana gelen depremler hasarın büyümesine ve yıkımın artmasına neden oldu.¹³

13 Ekim’de meydana gelen deprem Yanya merkezde hissedilmekle birlikte Avlonya ve Berat’ta ciddi hasara ve can kaybına neden olmuştur. 17 Ekim’de meydana gelen deprem Berat’ta hem hasarın artmasına hem de kale ve sur içinde ciddi hasara yol açmıştır.¹⁴ Hasarın büyümesine neden olan bir başka olay ise kaya düşmeleri ve heyelanlardır. Depremle birlikte Berat’ta büyük heyelanlar gözlemlenmiştir. Depremler; kaya düşmesi, toprak kayması, zemin sıvılaşması, tsunami gibi felaketleri tetikleyebilir.¹⁵ Berat’ta meydana gelen depremlerin kaya düşmeleri, moloz kaymaları, çatlaklar ile kum sıvılaşması gibi kütle hareketlerine neden olduğu görülmektedir.¹⁶ Bunun en önemli nedeni Berat’ta hanelerin vadi yamacındaki eğimli araziye yapılmasıdır.¹⁷ Edward Lear 1848 yılında şehir yerleşimini şu şekilde tasvir etmektedir: “Evler ve camiler birbiri üzerinde kalenin bulunduğu tepenin yamacında kayaların uçurumu ve aşağıda su kenarı bulunan dik çıkıntılarda istiflenmiştir.”¹⁸ Berat’ta kalenin bulunduğu tepeden ve dik yamaçlardan kopan kaya kütleleri, kireç taşı blokları, yamaçlarda bulunan evleri tahrip etti. Kaya düşmeleri meydana gelen hasarın artmasına neden oldu.¹⁹ Berat Kalesi Osumi Nehri’nin kuzey kıyısında tepe üzerinde yer almaktaydı.²⁰ Berat’ın kentsel alanı ve çevresindeki zemin, çatlaklar, sıvılaşma ve kaya düşmelerinden ciddi bir şekilde etkilenmiştir.²¹

Depremden etkilenen bölgelerden ilk gelen bilgilerde önemli sayıda can kaybı yaşandığı, çok sayıda hanenin yıkıldığı ve hasar gördüğü belirtilmekteydi. Depremin ilk dakikalarında gelen bilgiler olayın sıcaklığı ile eksik, abartılı ve hatalı olabilir. Daha sonra sahada yapılan araştırmalarla daha sağlıklı bilgi akışı doğru bir şekilde gerçekleşmeye başlar. Bu sebeple ilk gelen bilgilerin analizinde dikkatli olunmalıdır. Berat’tan ilk gelen bilgilerde çok sayıda can kaybının olduğu, hanelerin büyük bölümünün yıkıldığı, ayakta kalanların ise ağır hasar alarak kullanılamaz hâle geldiği, devlet görevlileri ve halkın sağlam ev kalmadığı için meydanlarda ve boş alanlarda ikamet etmeye başladığı, köylerde de çok miktarda cami ve menzil yıkıldığı,

¹² Her iki bölgenin de tarihsel süreçte meydana gelen depremlerden ciddi şekilde etkilendi. Avlonya -Berat segmentinde meydana gelen bazı tarihi depremler şunlardır; Temmuz 1356 Berat, Mart 1551 Berat, 1701 Berat, 1713 Berat, Haziran 1601 Avlonya, 1823 Avlonya. Aliaj “Seismotectonics of Vlora-Elbasani-Dibra Transversal Fault Zone (Albania), 350; Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 529; Günümüzde Arnavutluk sınırları içerisinde yer alan Berat ve Avlonya 1417 tarihinde Osmanlı hakimiyetine girdi. Muhteşem Giray, “Berat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, erişim tarihi: 24 Mayıs 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/berat-arnavutluk>; Machiel Kiel, “Avlonya”, *TDVİA*, erişim tarihi: 27 Mayıs 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/avlonya>.

¹³ BOA, *İrade Dâhiliye (İ.DH)*, 243/14836, 13 Muharrem 1268 (8 Kasım 1851).

¹⁴ Aliaj and Koçi and Muço and Sulstarova, *Seismotectonics and Seismic Hazard Assessment in Albania*, 4-6; Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 670-671.

¹⁵ J. Kozak and V. Cermak, *The Illustrated History of Natural Disaster*, (Springer Science+Business Media B.V, 2010), 149.

¹⁶ Muceku and Koçi and Mustafaraj and Korini and Dushi and Duni, “Earthquake-triggered mass movements in Albania”, 3.

¹⁷ Ejup Dullinja, “Sürdürülebilirlik Bağlamında Sertifikasyon Sisteminin Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirilmesi için Bir Yöntem Önerisi: Berat ve Ergiri Evleri” (D. Tezi, Trakya Ü, 2017), 89-94.

¹⁸ Edward Lear, *Journals of a Landscape Painter in Albania* (Londra: Richard Bentley, 1851) 188.

¹⁹ Ylber Muceku and Olton Konini and Alban Kuriqi, “Geotechnical Analysis of Hills Slopes Areas in Heritiga Town of Berati, Albania”, *Periodica Polytechnica Civil Engineering* 60 (1), (2016), 6; Siasi Koçaj, “The Seismic Microzoning and The Environmental Protection in Albania”, *Balkema*, (Netherlands), 575.

²⁰ Aysu Ateş, “19. Yüzyılda Batılı Seyyahların gözüyle Arnavutluk’taki Osmanlı Yerleşim Merkezleri” (YL Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü*, 2017), 123.

²¹ Muceku and Koçi and Mustafaraj and Korini and Dushi and Duni, “Earthquake-triggered mass movements in Albania”, 17.

harabeye dönen yapıların ise kullanılamaz hâle geldiği bildirilmekteydi.²² Avlonya'da gelen ilk gelen bilgilerde binaların bir kısmının yıkıldığı, bir kısmının ise ağır hasar gördüğü, köylerde can kayıpları ve ciddi bir yıkımın yaşandığı belirtilmekteydi.²³ Tepedelen'den ise hanelerin yıkıldığı ve harap olduğu, insanların eşyalarının da enkaz altında kaldığı ilk gelen bilgilerdi.²⁴ Yanya Valiliğinin ilk gelen bilgileri İstanbul'a aktarmasından sonra Osmanlı hükûmeti, deprem bölgesinde yapılacak işlerin koordinasyonu için Valiliğe talimat verdi. Bununla birlikte Rumeli Ordu Komutanlığından bölgeden sağlıklı bilgi almak ve askerî binalarda incelemelerde bulunması için teknik uzman talep edildi.²⁵

Osmanlı hükûmeti deprem ile ilgili sağlıklı bilgiler almak için bir yandan görevliler gönderirken bir yandan da kapsamlı incelemeler yapılması için talimatlar vermektedir. Deprem haberinin alınmasından sonra Berat'ta incelemelerde bulunmak üzere bölgeye gönderilen Selânik Topçu Binbaşı Mehmed Bey tarafından bir rapor hazırlandı. Mehmed Bey, açıkta kalan halka Yanya'dan çadır gönderildiğini ve yardımlar yapıldığını belirtmekteydi. Bununla beraber hane ve dükkânları yıkılanlardan durumu kötü olup yardıma muhtaç olanların memurlar tarafından tespit edilerek bildirilmesini ve yardımların buna göre dağıtılması gerektiği bildirildi. Mehmet Bey, Kale ve Cebehanenin duvarlarıyla kalede askerlerin kullandığı alanların bir an evvel tamir edilmesi gerektiği vurgulamaktaydı.²⁶

Osmanlı hükûmeti ilk gelen bilgilerden sonra Yanya Valiliğine gönderdiği talimatta depremden etkilenen bölgelerde kapsamlı incelemelerin yapılmasını ve sonuçların gönderilmesini talep etmiştir. Yanya Valiliği de depremden etkilenen bölgelerin yöneticilerinden can ve mal kaybıyla ilgili ayrıntılı incelemeler talep etmiştir.²⁷ Berat, Avlonya ve Tepedelen'de meydana gelen depremle ilgili can kayıpları, yıkılan ve hasarlı yapılarla ilgili keşif defterleri hazırlanarak gönderilmiştir.²⁸

Avlonya kaza ve köylerinde meydana gelen hasar ve can kaybını gösteren keşif defterine göre; 75 kişinin hayatını kaybettiği, 3286 hane, mesken, han ve menzilin yıkıldığı ve hasar gördüğü tespit edildi.²⁹ Ergiri sancağına bağlı Tepedelen kazasında ise can kaybı ve hasar tespitinin kaza meclisi tarafından yapılması talep edildi. Hasar tespit çalışmaları için kaza meclisince bir onbaşı ve bir zabıta görevlendirildi. Çalışmalar sonunda 1914 yapının hasarlı olduğu ve 151 kişinin hayatını kaybettiği tespit edildi. Halkın çoğu fakir olduğu için kulübe yapma imkânına sahip olmadığı vurgulanmaktaydı. Bununla birlikte kazada hane yapımı için dülger ve taşçı bulunmadığından başka bölgelerden bu ustaların gönderilmesi talep edildi.³⁰

Berat kaza merkezi, nahiye ve köylerinde de can kayıpları ve hasar tespiti ile ilgili ayrıntılı çalışma talep edilmiştir.³¹ Hasar tespit çalışmaları ve can kayıplarının tespiti için Rumeli Ordusundan bir mühendis görevlendirildi. Mühendis aynı zamanda kale ve askerlerin

²² BOA, *İ.DH.*, 224/14873, 14 Safer 1268 (9 Aralık 1851).

²³ BOA, *İ.DH.*, 243/14836.

²⁴ BOA, *İ.DH.*, 243/14836, 2 Safer 1268 (26 Kasım 1852).

²⁵ BOA, *A.İ.MKT.UM*, 84/89, 27 Muharrem 1268 (2 Kasım 1851).

²⁶ BOA, *Sadaret Meclis-i Vala Evrakı (A.İ.MKT.MVL)*, 47/7, 15 Muharrem 1268 (10 Kasım 1851).

²⁷ BOA, *A.İ.MKT.UM*, 84/89, 27 Muharrem 1268 (22 Kasım 1851); BOA, *A.İ.MKT.UM*, 109/79.

²⁸ BOA, *Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.İ.MKT.MHM)*, 36/69, 18 Muharrem 1268 (13 Kasım 1851); BOA, *Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.İ.AMD)*, 33/69, 29 Muharrem 1268 (27 Kasım 1851); BOA, *A.İ.AMD*, 33/69, 8 Safer 1268 (3 Aralık 1851).

²⁹ BOA, *İ.DH.*, 243/14836; BOA, *İ.DH.*, 243/14836.

³⁰ BOA, *İ.DH.*, 243/14836, 2 safer 1268 (26 Kasım 1852).

³¹ BOA, *İ.DH.*, 243/14836.

kullandığı alanlarla ilgili ayrıntılı rapor hazırlayacaktı. Haneleri yıkılan halk için ne miktarda çadır ve dülgere gönderilmesi gerektiğinin bildirilmesi talep edildi.³²

Berat merkez, nahiye ve köyleri ile ilgili can kaybı ve hasar tespiti için hazırlanan keşif defteri gönderilmiştir.³³ Avlonya ve Ergiri'den gelen ayrıntılı hasar ve can kaybına ilişkin raporlardan sonra Berat kazasında meydana gelen depremde dolayı can kaybı, yıkılıp harap olan ve tamire ihtiyacı olan cami, mesken ve yapıların tespiti için görevlendirilen Süleyman Ağa, mühendis Şemseddin Bey ve yanındakiler tarafından incelenerek hazırlanan hasar tespit raporuna göre can kaybı, yıkılan hane ve binalarla ilgili rakamların arz edilen defterlerde başka başka gösterildiği belirtilerek yeni bir tespit çalışması yapıldığı belirtilmiştir. Bu tespit çalışmasına göre Berat ve Avlonya merkezi, nahiye ve köylerinde toplam 1205 erkek, kadın ve çocuk vefat etmiş ve 1580 kişi yaralanmıştır. 7797 hane, cami, tekke, medrese, hane, han, dükkân, kiliseden bazıları tamamen yıkılmış, bazılarının ise kısmen yıkılarak tamir ve inşaya muhtaç olduğu tespit edilmiştir. Bölgenin önemli bir geçim kaynağı olan hayvancılık depremde ciddi bir şekilde etkilenmiş ve 11.572 baş hayvan telef olmuştur.³⁴

Berat'ta kale ve cebehane duvarları, ambarlar ve kale sarnıcı depremde ciddi zarar gördü.³⁵ Kışla binası harabeye dönen ve çadırsız bir şekilde köylerde kalan askerlerin Elbasan'a aktarılması talep edilmiştir. Osmanlı hükûmeti talebi uygun bularak askerlerin Elbasan kazasına nakledilmesi talimatını vermiştir.³⁶

Deprem zamanlarında devletin en acil çözmesi beklenen sorunlar barınma ve iâşe meseleleridir. Depremzedeler kaza merkezlerinde binaların bulunmadığı meydanlarda çadırlarda ve kendi imkânlarıyla yaptıkları derme çatma çergelerde³⁷ ikamet etmekteydiler. Depremzedeler için bölgeye 300 çadır gönderildi.³⁸ Artçı sarsıntıların hafiflemesi ve havanın soğumasıyla birlikte halk ailelerini korumak için imkânları ölçüsünde hanelerini tamir ve inşaya başladı. Ahalinin üçte birinin fakir olması nedeniyle yıkılmış hanelerinin tamir ve inşasına güçleri yetmeyeceği padişahın yardımına ihtiyaç duydukları belirtilmekteydi. Bunlara kış gelmeden gerekli yardımlar yapılmazsa soğuk hava şartlarından dolayı hayatlarını kaybedebilecekleri bildirilmekteydi. Osmanlı kayıtlarında, memurların tespitleri doğrultusunda, padişahın emriyle bölgeye yardım yaptığı tespit edilmektedir. Fakat kayıtlarda yapılan yardım miktarı ile ilgili bilgiye ulaşılamamıştır.³⁹

Devlet için diğer bir önemli konu kamu ve ordu binalarının onarımı veya yeniden inşasıdır. Hem devlet işlerinin aksamaması hem de güvenlik kaygıları nedeniyle arşiv belgelerinde afet yönetimiyle ilgili yazışmaların önemli bir bölümü bu konulara aittir. Berat kaymakamlığı, depremde yıkılan kale ve cebehane duvarları, topçu kışlası, kaymakam ve memurlar için yeni bir hükûmet konağının inşasına vakit geçirmeden başlanmasını talep etti.⁴⁰ Meclis konağı veya memurların işlerini yürütecek herhangi bir bina olmadığından, merkezin uygun bir yerinde yeni bir hükûmet konağının inşasına karar verildi. Keşif için Rumeli ordusundan mühendis Şemsettin Bey görevlendirildi. Şemsettin Bey yaptığı keşif ile binanın

³² BOA, *İ. DH*, 244/14889, 10 Safer 1268 (5 Aralık 1851).

³³ BOA, *A.}AMD*, 34/21, 15 Safer 1268 (10 Aralık 1851).

³⁴ BOA, *İrade Meclis-i Vala (İ. MVL)*, 229/7894, 21 Muharrem 1268 (16 Kasım 1851).

³⁵ BOA, *İ. DH*, 224/14873, 14 Safer 1268 (9 Aralık 1851); 17 Ekim depreminde 400 askerin hayatını kaybettiği belirtilmektedir. Ancak bu bilgiyi Osmanlı belgeleri doğrulamamaktadır. Aliaj and Koçi and Muço and Sulstarova, *Seismicity, Seismotectonics and Seismic Hazard Assessment in Albania*, 4-6; Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 670-671.

³⁶ BOA, *İ. DH*, 243/14836; BOA, *A.}MKT.MHM*, 39/71, 18 Muharrem 1268 (13 Kasım 1851).

³⁷ Çerge: Derme çatma çadır, göçebe çadırı. Erişim tarihi: 1 Ekim 2024, <https://sozluk.gov.tr>.

³⁸ BOA, *İ. DH*, 243/14836.

³⁹ BOA, *İ. MVL*, 229/7894, 21 Muharrem 1268 (16 Kasım 1851).

⁴⁰ BOA, *A.}AMD*, 34/10, 10 Safer 1268 (5 Aralık 1851); *A.}AMD*, 34/21, 15 Safer 1268 (10 Aralık 1851).

25.000 kuruş bedelle yeniden inşa edilebileceğini belirledi. Berat kaza meclisinde onaylatılan konak inşasına kış gelmeden bir an önce başlanması gerektiği belirtilmekteydi.⁴¹ Berat kazasında yıkılan asakir-i nizamiye koğuşları, cebehane ve kale duvarlarının 27.530 kuruş, camiler, mescitler, tekke ve zaviyelerin 26.000 kuruş masrafla tamir ve yeniden inşasının mümkün olabileceği tespit edildi.⁴²

1851 yılında meydana gelen depremler Berat'ta birçok yapının kısmen ya da tamamen yıkılmasına ve ağır hasar görmesine neden oldu.⁴³ Berat günümüze ulaşan mimari görüntüsünü 1851 depreminden sonra almıştır. 1851 Berat depremi geleneksel yapıların mimari bileşimi ve biçimlenişini büyük ölçüde etkilemiştir. 1851 sonrası Berat'ta eski mahallelerde inşa edilen evler günümüze ulaşan morfolojide inşa edilmiştir. 1851 depremi, konutların plan, cephe biçimlenişini ile yapım tekniği ve malzemelerinde değişikliğe neden olmuştur. Üst katta yer alan kâgir duvarlar o zamana kadar Berat'ta az görülen ahşap karkas sistemle değiştirildi. Evlerin alt katları kâgir üst katları ise ahşap olarak inşa edilmiştir. Deprem sonrasında depreme karşı dayanıklı olması için ahşap taşıyıcı sistemler kullanılmıştır. Bunda ahşap yapı malzemesinin depreme dayanıklı olmasının yanı sıra yerli yapı ustalarının bulunabilmesi, ahşap malzemeye daha kolay ulaşım gibi faktörler de etkili olmuştur. Ahşap taşıyıcılı duvarların yapımıyla üst kattaki kâgir malzeme yükleri hafiflemiş ve depreme karşı koruma sağlanmıştır.⁴⁴ Taş zemin üzerinde ahşap karkas yapılarla bugüne kadar devam edecek kent dokusu ortaya çıkmıştır.⁴⁵

Ekim depremlerinin yanı sıra Sulstareva ve Koçiaj, Ambrasesy 29 Aralık 1851 tarihinde Berat'ta M=6.00 büyüklüğünde bir deprem meydana geldiğini belirtmektedirler. Buna göre deprem 18 km uzaklıktaki bölgeleri etkilemiş ve çok sayıda ev hasar görürken birçok insan hayatını kaybetmiş, ayrıca Avlonya'da da hasara yol açmıştır.⁴⁶ Fakat 29 Aralık'ta meydana gelen depremle ilgili Osmanlı arşivlerinde bir bilgiye ulaşılamamıştır.

II. 1854 Depremi

Osmanlı arşiv belgelerinden 30 Temmuz 1854 tarihinde saat 5.30 sularında Margiliç bölgesinde bir deprem meydana geldiği anlaşılmaktadır. Depremde *Kafosel Kalesi*'nin bazı yerlerinin yıkıldığı belirtilmektedir.⁴⁷ Ambraseys'e göre, 30 Temmuz 1854 tarihinde saat 3.30 civarlarında Epirus'da bir deprem oldu. Kaksul'da surların çeşitli kısımları, iç kalede subay ve erlerin kullandığı yapılar, evler ve su sarnıcı yıkıldı. Yıkımlar nedeniyle can kayıpları yaşandı.⁴⁸ Depremin bölgede kale dışında yerleşim yerlerinde can kaybına ve hasara yol açıp açmadığına dair Osmanlı arşivinde herhangi bir bilgiye ulaşılamadı. Osmanlı belgelerinden *Kafosel Kalesi*'nin bölgenin kontrolünde stratejik öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. *Kafosel Kalesi* bölgedeki asi grupların kontrol edilmesinde ve Adriyatik'ten gelebilecek saldırılar için önemli savunma hatlarıydı. Bundan dolayı kalenin tamir ve yeniden inşa çalışmalarında Osmanlı makamlarının hassas davrandığı görülmektedir.

⁴¹ BOA, *İ.MVL*, 229/7894, 19 Muharrem 1268 (14 Kasım 1851).

⁴² BOA, *İ.MVL*, 229/7894, 15 Rebiyülevvel 1268 (8 Ocak 1852).

⁴³ Muharrem Deliu, "Arnavutluk, Berat Şehri, Gorica Mahallesindeki Geleneksel konutların Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunları üzerine Bir Araştırma" (YL Tezi, Yıldız Teknik Ü, 2019), 110.

⁴⁴ Deliu, "Arnavutluk, Berat Şehri, Gorica Mahallesindeki Geleneksel konutların Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunları üzerine Bir Araştırma", 8- 160.

⁴⁵ Dullinja, "Sürdürülebilirlik Bağlamında Sertifikasyon Sisteminin Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirilmesi için Bir Yöntem Önerisi: Berat ve Ergiri Evleri", 89.

⁴⁶ Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 671; Karnik, *Seismicity of the European Area*, 49; Muceku and Koçi and Mustafaraj and Korini and Dushi and Duni, "Earthquake-triggered mass movements in Albania", 19.

⁴⁷ BOA, *Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı (A.Ş.MKT.NZD)*, 119/1, 5 Zilkade 1270 (30 Temmuz 1854).

⁴⁸ Kaksul kalesi, Osmanlı belgelerinde bazı bölgeleri harabeye döndüğü belirtilen Kafosel Kalesi olmalıdır. Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 781.

Kafosel Kalesi'nde yapılan ilk hasar tespit çalışmaları Margiliç kaza meclisinin mazbatasıyla İstanbul'a gönderilmiştir.⁴⁹ Meydana gelen depremde *Kafosel Kalesi*'nin bazı bölgeleri; cebehane koğuşları, zabitan ve asker odaları, tabiyeler yıkılmıştır. Topçu askerinden 7 neferin yaralandığı ve yaralı askerlerin tedavisine başlandığı Margiliç kaza meclisi tarafından gönderilen mazbatada bildirilmiştir. *Kafosel Kalesi* stratejik açıdan önemli bir bölgede bulunduğu için acilen onarılması talep edilmiştir. Tamir edilmediği takdirde bölge için ciddi sıkıntılara yol açabileceği nedeniyle vakit geçirilmeden tamir edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁵⁰

Kafosel Kalesi'nin stratejik bir bölgede bulunması nedeniyle ayrıntılı hasar tespiti ile tamirine hemen başlanması için Preveze'de bulunan Topçu Kaymakamı Tahir Bey görevlendirildi.⁵¹ Tahir Bey, yaralanan 7 askerinin durumu ve *Kafosel Kalesi*'nde meydana gelen hasar ile ilgili ayrıntılı bir keşif defteri hazırladı. Keşif çalışmasına göre; kalenin bazı siper duvarları, top mazgalları, zahire ambarı, asker koğuşlarıyla zabitan odalarının yıkıldığı ve su sarnıcında oluşan çatlak sonucunda içerisinde su kalmadığı tespit edildi. *Kafosel Kalesi*'nde yapılan hasar tespit çalışmaları sonunda aşağıda belirtilen bölgelerin yeniden inşasına ve tamirine karar verildi:⁵²

- Kalede; top surları mazgal hizasına varıncaya kadar tamamen yıkılmış, inşa edecek taş mevcut olduğundan top surlarının yeniden inşa edilmesine,
- Kale mazgal döşemeleri düştüğü için bunların yeniden inşasına,
- Top döşemelerinin yeniden inşasına,
- Tüfek siperleri tamamen yıkıldığı, inşası için gerekli taşlar mevcut olduğundan tüfek mazgalları oluşturularak tüfek siperlerinin yeniden inşasına,
- Kalenin bir tarafında bulunan piyade yolunun yeniden inşasına,
- Cebahanenin yeniden inşasına,
- Su sarnıcı için yeni bir yer belirlenmesi ve 4 adet sandıklı tekne borularıyla yeniden inşa edilmesi,
- Zahire ambarının tamir ve inşa edilmesine,
- Zahire ambarının iki tarafında bulunan muhafaza duvarlarının yeniden inşa edilmesine,
- Kalede bulunan iki karakolun tavanları tamamen çöktüğü için tavanları, pencereleri ve taban döşemelerinin yenilerek yeniden inşa edilmesine,
- Askerlerin kullandığı koğuşun duvarları mevcut olduğundan tavan ve tabanın yeniden inşa edilerek topçu neferine mahsus bir koğuş inşa edilmesine,
- Zabitan odasının tavanı tamamen yıkılıp duvarları ayakta olduğu için tabanı ve tavanı yenilenerek zabitan için oda inşasına,

Hasar tespit çalışmalarının sonunda kalenin tamiri için keşif bedeli 43.520 kuruş olarak hesaplanmıştır. Kalenin yıkılan ve hasar gören bölgelerinin modern mimari tekniklerle yeniden inşası ve tamirine karar verilmiştir. Hasar tespit çalışmalarının tamamlanmasından sonra müteahhitlerle yapılacak sözleşmelerin gönderilmesi talep edilmiştir.⁵³

III. 1858 Delvine Depremi

⁴⁹ BOA, A.ŞMKT.NZD, 119/1, 5 Zilkade 1270 (30 Temmuz 1854).

⁵⁰ BOA, A.ŞMKT.NZD, 119/1, 21 Zilkade 1270 (15 Ağustos 1854); BOA, A.ŞMKT.NZD, 119/1, 26 Zilkade 1270 (20 Ağustos 1854).

⁵¹ BOA, A.ŞMKT.NZD, 119/1, 7 Zilkade 1270 (1 Ağustos 1854).

⁵² BOA, A.ŞMKT.NZD, 118/70.

⁵³ BOA, A.ŞMKT.NZD, 119/1, 26 Zilkade 1270 (20 Ağustos 1854).

Arnavutluk'un güneyinde Cer Dağları'nın eteklerinde bulunan Delvine 1417'de Osmanlı egemenliğine girdi. Adriyatik kıyısında Korfu Adası'nın karşısında bulunan Delvine Osmanlılar için stratejik ve ticari açıdan öneme sahip bir şehirdir. Delvine Kalesi, Osmanlılar için askerî ve stratejik bir öneme sahipti. Ergiri sancağına bağlı Delvine kazasında 7 ve 27 Eylül 1858 tarihlerinde şiddetli depremler meydana gelmiştir.⁵⁴ Ambraseys'nin Mousson'dan aktardığı bilgilere göre, 20 Eylül 1858 tarihinde Ergiri bölgesinde, 17.35 sularında ağır hasara yol açan şiddetli bir deprem olmuştur. Ana sarsıntının ardından 17.43 ve 18.57 civarlarında şiddetli iki artçı sarsıntı hissedilmiştir.⁵⁵ 9 Ekim'de de bölgede hasarın artmasına neden olan şiddetli bir artçı şok meydana geldiği ve köylerde etkili olduğu belirtilmektedir.⁵⁶ Bölgeden gelen haberlerde 27 Ekim'de meydana gelen artçı sarsıntıda, ana depremde hasar alan hanelerin büyük çoğunluğunun yıkıldığı bildirilmiştir. Can kaybı ve hasar ile ilgili ayrıntılı bilginin incelemelerden sonra bildirileceği belirtilmiştir.⁵⁷

Kaza meclisi tarafından yaptırılan hasar tespit çalışmaları sonunda çoğunluğu köylerde olmak üzere; Delvine kazası ve 29 köyünde 1552 hanenin yıkıldığı, 10 kişinin hayatını kaybettiği ve 10 kişinin yaralandığı tespit edilmiştir. Depremden en çok *Kiparo*, *Borsi*, *Zuliati*, *Gole* ve *Kuts* köylerinin bulunduğu bölge etkilenmiştir.⁵⁸ Halkın eşyalarının enkaz altında kaldığı ve zor durumda oldukları, kulübelere yaşamlarını devam ettirmeye çalıştıkları bildirilmiştir. Yıkılan hane sayısının çokluğuna rağmen can kaybının az olması resmî makamlar ve halk için bir nebze teselli kaynağı olmuştur.⁵⁹

Haneleri yıkılan halk imkânlar ölçüsünde yapılan kulübelere yerleştirilmiştir.⁶⁰ Osmanlı belgelerinde afet yönetimiyle ilgili ayrıntılı bilgiler tespit edilememiştir. Bölgede hasar tespit çalışmalarının Kasım ayının başlarında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bunun sebebi, hasara neden olan şiddetli artçı sarsıntıların devam etmesi olabilir. Bununla birlikte köylere ulaşım konusunda yaşanan sıkıntılar ve haberleşme altyapısının yetersizliği nedeniyle bilgiler geç ulaşmış olabilir.

IV. 1893 Kurveleş Depremi

Ergiri sancağına bağlı Kurveleş kazasında 14 Haziran 1893 tarihinde saat 10.00 sularında 3 defa şiddetli deprem meydana geldiği bildirildi. Deprem, Kurveleş kazası dâhilinde 11 köyde etkili oldu.⁶¹ Depremlimciler ve araştırmacılar ise merkez üssü Himara bölgesi olan M=6,6 büyüklüğünde bir deprem meydana geldiğini belirtmektedirler.⁶² Depremin önemli bir alanda ciddi hasara yol açtığı anlaşılmaktadır. Haziran ayının sonunda "top sadası" gibi gürültülerle orta şiddette artçı sarsıntıların devam ettiği bildirilmekteydi. Artçı şoklar yıkımın boyutunu

⁵⁴ BOA, *Meclis-i Vala (MVL)*, 894/12, 3 Rebiyülahir 1275 (10 Kasım 1858); *Ceride-i Havadis*, No: 913, 1 Cemaziyevvel 1275 (7 Aralık 1858); Bilge Keser, "XVI. Yüzyılda Delvine Sancağı" (YL Tezi, Atatürk Ü, 1998) 25-27; Skender Rızaç, "Delvine", *TDVİA*, erişim tarihi: 27 Mayıs 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/delvine>

⁵⁵ Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 690.

⁵⁶ Ergiri bölgesinde 1858 depreminden sonra 13 Ağustos 1859 deprem meydana geldi. Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 691-791; Karnik, *Seismicity of the European Area*, 57.

⁵⁷ BOA, *MVL*, 894/12, 3 Rebiyülahir 1275 (10 Kasım 1858).

⁵⁸ Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 690.

⁵⁹ BOA, *MVL*, 894/12, 3 Rebiyülahir 1275 (10 Kasım 1858); *Ceride-i Havadis*, No: 913, 1 Cemaziyevvel 1275 (7 Aralık 1858).

⁶⁰ BOA, *MVL*, 894/12, 3 Rebiyülahir 1275 (10 Kasım 1858).

⁶¹ BOA, *Yıldız Askeri Maruzatı (Y.PRK.ASK)*, 91/72, 3 Haziran 1309 (15 Haziran 1893); BOA, *Yıldız Dâhiliye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.DH)*, 6/19, 3 Haziran 1309 (15 Haziran 1893); *Tercüman-ı Hakikat*, No: 4486, 7 Haziran (19 Haziran 1893), 1.

⁶² Dağlık bir coğrafyaya sahip olan Himara 19. yüzyılın ikinci yarısında Kurveleş kazasına bağlı bir nahiye merkezi idi. Yazıcıoğlu "Yanya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Tanzimat Uygulamaları 1830- 1876", 11; Muceku and Koçi and Mustafaraj and Korini and Dushi and Duni, "Earthquake- triggered mass movements in Albania", 19; Aliaj and Koçi and Muço and Sulstarova, *Seismicity, Seismotectonics and Seismic Hazard Assessment in Albania*, 4.

artırdığı ve Kuç köyündeki evlerin tamamına yakınının yıkıldığı ve kalanların da yıkılmak üzere olduğu bildirildi. Dağlardan düşen kaya parçalarının Kuç köyünün üst tarafındaki hanelerin yanına ve yakınındaki boğazın içine düştüğü, bunun yıkılmak üzere olan haneler içinde büyük tehlike yarattığı iletildi.⁶³ *Himare*'den *Fushe* ve *Bordha* köylerine kadar olan bölgede birçok köy kaya düşmelerinden etkilendi. Deprem Yanya vilayet merkezinde de hissedildi. Bazı hanelerin ocakları ve duvarları yıkıldı.⁶⁴

Şiddetli deprem halk arasında paniğe neden olmuştur. Panik anlarının atlatılmasından sonra deprem bölgesinde yapılan araştırmalarla bilgi akışı düzelmeye başlamıştır. Kurveleş kazasından ilk gelen bilgilere göre 6'sı erkek, 2'si kız ve 1'i kadın olmak üzere toplam 9 kişi hayatını kaybetmiştir. Hanelerden bir kısmı tamamen yıkılmış, bazıları ise ağır hasarlı olarak yıkılmaya yüz tutmuştur. İlk gelen bilgilerde iletişim olanakları olmadığından ve bazı yollar heyelan nedeniyle kapandığından civar köylerden bilgi alınamadığı ifade edilmiştir. Afetzedeler için acilen çadıra ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Halktan ve memurlardan açıkta kalanlar için acilen Ergiri redif depolarından çadır gönderilmesi talimatı verilmiştir. Detaylı hasar tespit çalışmalarının yapılarak halkın ihtiyaçlarının belirlenmesi istenmiştir.⁶⁵

Dâhiliye Nezareti, Yanya Valiliğine, çadır yetiştirilinceye kadar vakit geçeceği için yıkılan hanelerden ve bölgeden sağlanacak tahta, kilim ve keçe gibi malzemenin tedarikiyle barakalar yapıp afetzedelerin barındırılması; un, zahire gibi yiyecekler enkaz altında kaldığından depremde etkilenmeyen bölgelerden acilen iase gönderilmesi talimatı vermiştir.⁶⁶ Yanya Valiliği ise zahire tedarik edilmesinin zorunlu olduğunu ve verilecek zahire için ödenek gönderilmesini talep etmiştir. Yanya Valiliği, depremzedelerin iase ihtiyaçlarını karşılamak üzere çevre sancak ve kazalara memurlar gönderildiğini bildirmiştir.⁶⁷

Afet yönetiminin önemli bir konu başlığı da yıkımın bütün boyutlarıyla sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarılmasını sağlayacak hasar tespit çalışmalarındır. Kuç ve civar 10 köyde yapılan ilk hasar tespit çalışmalarında 14 kişinin hayatını kaybettiği 39 kişinin ise yaralandığı, 359 hanenin yıkıldığı, 54 hanenin yıkılmak üzere olduğu, 414 hanenin ise tamire ihtiyaç duyduğu ve 359 tane hayvan ise telef olduğu tespit edilmiştir.⁶⁸ Şiddetli artçı sarsıntıların hasarı artırdığı, bu sebeple hasar tespit çalışmalarının da devam ettiği belirtilmiştir. Ergiri mutasarrıflığı, sahada yapılan detaylı araştırmalar sonunda 2 Temmuz 1893 tarihinde ayrıntılı hasar tespit çalışmalarını göndermiştir.

Tablo I: Ergiri Mutasarrıflığından gönderilen hasar tespit raporu⁶⁹

Köy İsmi	Vefat	Yaralı	Harap olan hane sayısı	Telef Olan Hayvan
<i>Kuç</i>	6	9	255	113
<i>İktira</i>	-	10	108	75
<i>Borsit</i>	-	-	200	-
<i>Civari</i>	-	-	59	170

⁶³ BOA, *Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT)*, 73/42, 22 Haziran 1309 (4 Temmuz 1893).

⁶⁴ Muceku and Koçi and Mustafaraj and Korini and Dushi and Duni, "Earthquake-triggered mass movements in Albania", 19.

⁶⁵ BOA, *Y.PRK.ASK*, 91/72 3 Haziran 1309 (15 Haziran 1893); BOA, *Y.PRK.DH*, 6/19, 3 Haziran 1309 (15 Haziran 1893); BOA, *BEO*, 235/17553, 20 Haziran 1309 (2 Temmuz 1893); *Tercüman-ı Hakikat*, No: 4486, 7 Haziran 1309 (19 Haziran 1893), 1

⁶⁶ BOA, *Y.PRK.DH*, 6/19, 3 Haziran 1309 (15 Haziran 1893); BOA, *DH.MKT*, 73/42, 10 Haziran 1309 (22 Haziran 1893).

⁶⁷ BOA, *DH.MKT*, 73/42, 9 Haziran 1309 (21 Haziran 1893).

⁶⁸ BOA, *İ. DH*, 1305/25,9 Haziran 1309 (21 Haziran 1893); BOA, *Babiali Evrak Odası (BEO)*, 269/20146, 19 Ağustos 1309 (31 Ağustos 1893); BOA, *DH.MKT*, 73/42, 9 Haziran 1309 (21 Haziran 1893).

⁶⁹ BOA, *BEO*, 235/17553, 20 Haziran 1309 (2 Temmuz 1893).

Gölmüde	-	-	52	315 (11 inek, 1 beygir, 4 merkep, 300 koyun)
Noyce	-	-	34	-
Recin	-	-	16	-
Hicare	-	-	5	-
Pilori	-	-	10 hane ve 1 mektep	-
Duno	-	1	-	-
Kozi	12	7	63	70
Toplam	18	27	803	743

Hasar tespit çalışmalarıyla yıkılan hanelerin büyük çoğunluğunun adı ve eski olduğu tespit edildi. Mutasarrıflığın gönderdiği bu rapordan depremin 8 köyde ciddi hasara yol açtığı anlaşılmaktadır. Kazada yaşayan halk çok fakir olduğu ve valilik tarafından toplanan yardım yetmeyeceği için tespit edilen ihtiyaç sahiplerine hükümet tarafından yardım edilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Bu köylerde yaşayan halkın açıkta kaldıkları belirtilerek ihtiyaçlarının karşılanması ve atüfet-i seniye'ye uygun görülmeleri için müracaat ettikleri bildirildi.⁷⁰

Depremzedelere yardım (iane) toplanması için Ergiri ve bağlı kazalarda komisyonlar kurulmuştur. Ancak vilayet halkının fakir olması sebebiyle toplanacak yardımların yetmeyeceği belirtilerek padişah'tan yardım talep edilmiştir. Padişahın talimatıyla depremzedelerin ihtiyaçlarına harcanmak üzere atıye-i seniye tertibinden 20.000 kuruş gönderilmiştir.⁷¹ İane komisyonlarının kurulması II. Abdülhamit döneminde bir gelenek hâline gelmiştir. Devletin merkezi bir afetle mücadele teşkilatı olamadığı için iane komisyonları, bir felaketin ardından afet yönetimi ve geniş yığınların buna katılımı bağlamında önemli işlevler görmüştür.⁷²

Depremde Kurveleş hükümet konağıyla telgrafhane yıkılmış, resmî evrakın bir kısmı kurtarılmış, bir kısmı ise enkaz altında kalmıştır. Kuç ve civar köylerde sarsıntılar devam ettiği için memurların devlet işlerinin aksamaması için kaza merkezinin Ergiri mutasarrıflığının talebi üzerine meclis-i idare-i vilayetçe geçici olarak Tepedelen'e üç saat mesafede bulunan Proganon köyüne nakledilmesi kararlaştırılmıştır.⁷³ Bazı köyler bu köyün kendilerine uzak olduğunu belirterek resmî işlerin yürütülmesi ve müracaatta zorluk çektikleri için kaza yönetiminin Kuç köyüne taşınmasını talep etmiştir. Köylülerin bu müracaatı üzerine Kuç köyünde hanelerin tamamına yakınının yıkıldığı ve köye kaya parçaları düştüğü için memurların Proganon'a gönderildiği belirtilmiştir.⁷⁴

Diğer depremlerle karşılaştırıldığında 1893 depreminde gelişen haberleşme imkânlarına bağlı olarak İstanbul ile iletişim daha hızlı olmuştur. Afet yönetimi konusunda devletin tecrübe kazandığı ve hızlı hareket ettiği söylenebilir. Diğer bir konu kurulan iane komisyonlarıdır. Komisyonlar aynı zamanda afet yönetimi konusunda önemli görevler üstlenmiştir.

Kurveleş kırsalında etkili olan bu depremde köylerin zarar görmesinin bölgedeki tarım ve hayvancılığa zarar verdiği söylenebilir. Deprem; tarım üretiminin aksamasına ve köylülerin hayvanlarının telef olmasına neden olarak (inek, koyun, merkep, beygir gibi) fakir olan bölge halkını daha zor durumda bırakmıştır.

⁷⁰ BOA, BEO, 235/17553, 20 Haziran 1309 (2 Temmuz 1893).

⁷¹ BOA, İ. DH, 1305/25, 22 Temmuz 1309 (3 Ağustos 1893); BOA, BEO, 269/20146, 19 Ağustos 1309 (31 Ağustos 1893); BOA, DH.MKT, 73/42, 22 Temmuz 1309 (3 Ağustos 1893); BOA, DH.MKT, 73/42, 9 Haziran 1309 (21 Haziran 1893); BOA, DH.MKT, 118/36 12 Ağustos 1309 (24 Ağustos 1893).

⁷² Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914* (İstanbul: İletişim Yay., 2016), 257.

⁷³ BOA, BEO, 235/17553, 20 Haziran 1309 (2 Temmuz 1893).

⁷⁴ BOA, DH.MKT, 118/14, 11 Ağustos 1309 (23 Ağustos 1893); BOA, DH.MKT, 73/42, 22 Haziran 1309 (4 Temmuz 1893).

V. 1895 Aydonat ve Margiliç Depremi

13 / 14 Mayıs 1895 tarihinde Yanya sancağına bağlı Aydonat kazasında gece saat 05.00 sularında iki defa şiddetli deprem meydana gelmiştir. İki depremin ardından saat dokuza kadar yirmiden fazla sarsıntı hissedilmiştir. Depremın Preveze sancağına bağlı Margiliç kazasında da şiddetli bir şekilde hissedildiği ve saat sekize kadar fasilalarla devam ettiği bildirilmiştir.⁷⁵ Tarihsel deprem kayıtlarına göre 14 Mayıs 1895 tarihinde Aydonat'ta M=6.3 büyüklüğünde deprem meydana gelmiştir.⁷⁶ Deprem vilayet merkezinde ve Filat kazasında da hissedilmiştir.⁷⁷ Ambraseys ilk sarsıntının 13 Mayıs'ta meydana geldiğini, bunun ardından 14 Mayıs saat 00.10'da yıkıcı depremin meydana geldiğini belirtmektedir.⁷⁸

İlk gelen bilgilerde Aydonat kazasında 50'den fazla binanın duvarlarının kısmen yıkıldığı ve çatlaklar oluştuğu, enkaz altından iki kişinin yaralı çıkarıldığı bildirilmekteydi. *Dragan* ve *Kanice* köylerinde 100'den fazla hanenin çöktüğü, birkaç kişinin enkazda kalarak yaralandığı veya öldüğü, *Karapınar* köyünde de aynı şekilde hasarın olduğuna dair bilgiler gelmekteydi. Arama kurtarma faaliyetleri için Aydonat Bölük Ağasının derhâl depremden etkilenen bölgelere gönderildiği ve halkın da bu çalışmalara destek verdiği bildirildi. Nitekim Yanya ve Aydonat belediye tabipleri de sağlık hizmetleri için bölgede görevlendirildi. Margiliç'te ise can kaybı yaşanmadığı, yaralananların ve zarar gören binaların olduğu iletildi. Halkın ihtiyaçlarının tespiti için de depremden etkilenen bölgelere memurlar görevlendirildi.⁷⁹ 24 Mayıs tarihli belgede, ayın 14'ünden itibaren başlayan şiddetli artçı sarsıntılar nedeniyle çok sayıda binanın yıkıldığı ve can kaybının yaşandığı belirtilmektedir.⁸⁰ Deprem Aydonat ve Margiliç arasında bulunan köyleri de etkiledi. Ambraseys'in dönemin kaynaklarından aktardığına göre, deprem nedeniyle bölgede yirmi köy yok olmuştur.⁸¹

Ayrıntılı hasar tespiti için Yanya Valiliğine talimat verildi. Hasar tespit çalışmaları sonunda Aydonat kazasına bağlı 8 köyde 300 hane ve 1 caminin yıkıldığı, geri kalan hanelerin ise ağır hasarlı ve kullanılamaz hâle geldiği tespit edilmiştir. 78 kişi hayatını kaybettiği, 87 kişi yaralandığı ve yaralılarından 43'ünün hayati tehlikesinin olduğu bildirilmiştir. Ağır yaralılarından *Dragani* köyünde bir papaz ve *Karapınar* köyünde bir erkek hayatını kaybetmiştir. *Ditmor* köyünde 28 hane ve bir kilise, *Zilso* çiftliğinde 12 hane, *Bitor* köyünde 8 hane, *İskoviçe* köyünde 5 hane, *İbsak* köyünde ise 6 hane ve bir kilise yıkılmıştır. Margiliç'te ise *Kurlin* köyünde 40 hane yıkılmıştır.⁸² Ambraseys'e göre, Karvunari köyünde 100 haneden 30'u yıkılmış, geri kalanı harabeye dönmüş, 10 kişi hayatını kaybetmiş; *Dragani*'de 100 ev, Katolik

⁷⁵ BOA, *Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS)*, 328/34, 2 Mayıs 1311 (14 Mayıs 1895); BOA, *BEO*, 623/46712, 4 Mayıs 1311 (16 Mayıs 1895); Utsu, "A List of Deadly Earthquakes in the World", 701; Günümüzde Yunanistan'da Güney Epir'in batı kısmında yer alan Aydonat, Paramythia adıyla anılmaktadır. *1311 Yanya Vilayet Salnamesi*, 7. Defa, (Yanya: Yanya Vilayet Matbaası, 1311), 119,171; Ali Tevfik, *Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası* (Dersaadet: Kasbar Matbaası, 1310), 27; Erken, *Yanya Sancağı: İdari Yapısı ve Yerleşim Birimleri*, 157-158; Machiel Kiel, "Aydonat", TDVİA, erişim tarihi: 1 Ekim 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aydonat>.

⁷⁶ Kouskouna and Syrmakezi, "The Seismicity of Central Greece in the Late 19th. – Early 20TH. Century as Engraved On Various Historical Buildings", 4.

⁷⁷ BOA, *Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS)*, 328/34, 2 Mayıs 1311 (14 Mayıs 1895); BOA, *BEO*, 623/46712, 4 Mayıs 1311 (16 Mayıs 1895); Utsu, "A List of Deadly Earthquakes in the World", 701. Bu tarihte Aydonat kazası Yanya sancağına, Margiliç kazası da Preveze sancağına bağlıdır. *1311 Yanya Vilayet Salnamesi*, 7. Defa, (Yanya: Yanya Vilayet Matbaası, 1311), 119,171; Ali Tevfik, *Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası* (Dersaadet: Kasbar Matbaası, 1310), 27; Erken, *Yanya Sancağı: İdari Yapısı ve Yerleşim Birimleri*, 157-158.

⁷⁸ Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 781.

⁷⁹ BOA, *Y.A.HUS*, 328/34, 2 Mayıs 1311 (14 Mayıs 1895).

⁸⁰ BOA, *Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV)*, 120/121, 12 Mayıs 1311 (24 Mayıs 1895).

⁸¹ Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 781.

⁸² BOA, *BEO*, 623/46712, 4 Mayıs 1311 (16 Mayıs 1895); BOA, *Y.A.HUS*, 328/80 10 Mayıs 1311 (22 Mayıs 1895); BOA, *Y.A.HUS*, 328/80, 7 Mayıs 1311 (19 Mayıs 1895).

kilisesi, beş manastır ve okul çökmüş, 70 kişi hayatını kaybetmiş; Zelioso, Sevasto, Pangrati, Kaitsa, Nikolitsi, Psaka, Grika, Kurtesi ve Mazarakia köyleri neredeyse tamamen yok olmuş ve can kayıpları meydana gelmiştir.⁸³

Yanya Valiliği, bölgeden gelen bilgiler doğrultusunda halkın perişan bir hâlde kırlarda kulübeler altında olduğunu belirterek bu hâlin ortadan kaldırılması için barakların inşasını ve çadır gönderilmesini talep etmiştir.⁸⁴ Aydonat ve Margiliç'te depremzedelerin iâşesi için günlük 1.500 kıyye mısır ekmegine ihtiyaç duyulduğu, bu miktarın bir kısmının şimdilik belediyeler tarafından verildiği ancak belediyelerin bütçesinin yetersiz olmasından dolayı merkezî hazinenin yardımına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Halkın kırlarda perişan hâlde kulübelere yaşamaya çalıştığı, bu durumun ancak baraka inşası ve çadır dağıtımıyla halledilebileceği bildirilmiştir. Barakalar yaptırılınca kadar yeterli çadırın sevk edilmesi istenmiştir. Bu bağlamda ilk etapta redif depolarındaki 150 kadar çadırın depremzedelere dağıtılması talep edilmiştir.⁸⁵ Halkın barınma ihtiyaçlarının karşılanması için redif depolarında bulunan 150 kadar çadırın afetzedelere dağıtılması için Seraskerliğe ve bununla beraber ekmek ücretinin mahallî bütçeden karşılanması için valiliğe talimat verilmiştir.⁸⁶ Redif depolarından toplam 119 çadır verilmiş, bu çadırlara birkaç yüz aile yerleştirilmiştir. Baraklar yapıldıkça çadırların askeriye iade edileceği bildirilmiştir.⁸⁷

Afet yönetimi kapsamında merkez vilayet ve bağlı sancaklarda yardım komisyonları kuruldu. Komisyonlarda herhangi bir yolsuzluğa meydan verilmemesi talep edildi.⁸⁸ Patrikhane, Aydonat'ta meydana gelen depremde zarar gören 11 köy halkına yardım toplamak için muteber kişilerden oluşan bir komisyon kurulacağını Adliye ve Mezâhib Nezaretine bildirdi.⁸⁹ Bölge halkının fakir olması sebebiyle yeterli miktarda yardım toplanamayacağını belirtilmesi üzerine Osmanlı hükûmeti bölgeye ek kaynak oluşturulması için harekete geçti. Bu bağlamda barakaların yapılması ve depremzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla İstanbul Şehremaneti İane-i Musabin komisyonuna İstanbul depremzedeleri için toplanan yardım paralarından 100 bin kuruşun verilmesi talimatı verildi.⁹⁰ 1894 depreminden sonra Şehremaneti bünyesinde depremzedelere yardım toplamak için kurulan komisyon bundan sonraki süreçte kurumsallaşacak ve diğer depremlerde yardım konularında aktif rol alacaktır.⁹¹

Yanya Valiliği, depremzedelere barakalar inşası ve zahire temini için hükûmetten gerekli yerlere emir verilmesini talep etti.⁹² Yanya vali vekili Mirliya Zeki Bey incelemelerde bulunmak üzere deprem bölgesine gitti. Aydonat ve Margiliç kazalarında Padişahın da desteğiyle komisyonların koordinasyonunda barakaların yapımına başlanması kararlaştırıldı. Zeki Bey, deprem bölgesinde yaptığı incelemeler neticesinde, depremzedelerin barakalardan istifadelerinin yaz mevsimi müddetince olacağını, kış mevsiminin gelmesiyle barakaların bir işe yaramayacağını ve bu sebeple halkın zor durumda kalacağını, zaten fakir olan bu afetzedelerin hanelerini inşa için yine desteğe ihtiyaç duyacaklarını belirtmekteydi. Bununla birlikte vilayet tarafından toplanacak yardımların depremzedelerin ancak 3-5 günlük ihtiyaçlarını

⁸³ Ambraseys, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*, 671.

⁸⁴ BOA, *Y.MTV*, 120/121, 12 Mayıs 1311 (24 Mayıs 1895).

⁸⁵ BOA, *BEO*, 623/46712, 4 Mayıs 1311 (16 Mayıs 1895).

⁸⁶ BOA, *İrade Hususi (İ.HUS)*, 37/74, 6 Mayıs 1311 (18 Mayıs 1895); BOA, *BEO*, 643/48206 4 Haziran 1311 (16 Haziran 1895); BOA, *BEO*, 670/50245, 20 Haziran 1311 (2 Temmuz 1895).

⁸⁷ BOA, *BEO*, 638/47832, 21 Mayıs 1311 (2 Haziran 1895); BOA, *BEO*, 643/48206 4 Haziran 1311 (16 Haziran 1895).

⁸⁸ BOA, *BEO*, 623/46712, 4 Mayıs 1311 (16 Mayıs 1895).

⁸⁹ BOA, *Y.A.HUS*, 329/113, 21 Mayıs 1311 (3 Haziran 1895).

⁹⁰ BOA, *BEO*, 670/50245, 5 Ağustos 1311 (17 Ağustos 1895).

⁹¹ Fatma Ürekli, *İstanbul'da 1894 Depremi*, (İstanbul: İletişim Yay., 2000), 75.

⁹² BOA, *BEO*, 623/46712, 4 Mayıs 1311 (16 Mayıs 1895).

karşılayabileceğini vurgulanmaktaydı. Vali Bey, hasar görmüş hanelerin tamirinin küçük bir masrafla halledilebileceğini, yıkılan hanelerin çamur, taş, saman gibi malzemeleri ve işçi hizmeti hane sahibi tarafından tedarik edilmek şartıyla 4-4,4-6,4-8 metre genişliğinde kulübe şeklinde bir yapı yapıldığı zaman hem baraka masrafından tasarruf edilmiş olacağını hem de kış mevsiminde de barınılabilecek bir yapının inşa edilebileceğini bildirdi. Keşif çalışmalarına göre, Margiliç'te yıkılan hane sayısı 122, tamir ile oturulabilecek duruma gelecek hane sayısı ise 170, Aydonat'ta yıkılan hane 371, tamire muhtaç olan hane sayısı ise 185 olarak tespit edildi. Her iki kazada yeniden yapılacak ve tamir edilecek hanelerin keşif bedeli 250 bin kuruş olarak hesaplandı.⁹³ Bu hesaplamalar bağlamında deprem bölgelerinde yapılmasına karar verilen ve kerestesi Trieste'den ve Yanya'dan tedarik edilerek yapılacak 833 barakanın masrafı kulübe şeklinde yapılması planlanan evlerden daha fazlaydı. Çalışmalar sonunda vilayet idare meclisi inşaatların kulübe şeklinde ev olarak yapılmasına karar vererek işe başlanılması için hükûmetten izin talep etti. Osmanlı hükûmeti bu talebi onayladı ve masrafların bir bölümü kaza mal sandıklarından karşılandı.⁹⁴

Bundan başka bölgede hayat normale dönene kadar askerlik hizmetinin ertelenmesi de talep edildi. Yanya redif taburunun birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü dairesi olan Aydonat ve Margiliç'te afetzedelerin barınma ihtiyaçları karşılanıncaya kadar askerlik işlerinin bir müddet ertelenmesi kararlaştırıldı.⁹⁵ Vilayette toplanan yardım paraları bölgede yeniden inşa çalışmalarında önemli bir rol oynadı. Aydonat kazasında toplanan yardımlarla vilayet merkezindeki hükûmet konağına benzer bir konak inşa edildi.⁹⁶ Karapınar köyünde tamamen yıkılan iptidai mektebin, köy halkı tarafından toplanan parayla yeniden inşasına karar verildi.⁹⁷

Deprem sonrasında depremzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması, iskânları gibi işlerde üstün hizmetleri görülen memur ve halktan kişiler Sultan II. Abdülhamit Han döneminden itibaren madalya, nişan ve terfilerle ödüllendirilmeye başlanmıştır.⁹⁸ Aydonat eşrafından Mehmed Derviş Ağa depremzedelerin iâşe ve iskânları için gösterdiği hizmetlerden dolayı Tahlisiye madalyası ile ödüllendirilmiştir.⁹⁹ Bir diğer önemli konu 1864 yılında İngiltere tarafından Yunanistan'a bırakılan İyonya Denizi'ndeki yedi adadan biri olan Korfu adasından depremzedelere yapılmaya çalışılan yardım çabalarıdır. Avrupa ülkeleri Osmanlı Devleti'nde meydana gelen depremlerden sonra doğrudan para yardımında bulunduğu gibi yardım komisyonları da kurarak yardım girişimlerinde bulunmaktaydı.¹⁰⁰ Depremzedelere destek olmak için Korfu Prefesi "Doronis" tarafından da bir komisyon kurularak yardım toplanmaya başlanmıştır. Korfu Başşehbenderliği komisyon tarafından toplanan yardımın, halkı Ortodoks olan köylere verileceğini ve bu amacın siyasi hedefler taşıdığı istihbaratını Hariciye Nezaretine iletilmiştir. Bu bilgiler Yanya Valiliğine iletilerek tedbir alınması ve ihtiyatlı olunması istenmiştir.¹⁰¹ Deprem, sel, yangın gibi doğal afetlerden sonra yapılan bu yardımlar ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesine destek olurken diğer taraftan bazı ülkelerin deprem bahanesiyle siyasi amaçlarla gayrimüslimleri kendi taraflarına çekerek devletten soğutmak için yardım yaptığı görülmektedir.¹⁰² Osmanlı hükûmeti, 1864 yılında Yunanistan'a bırakılan Korfu

⁹³ BOA, *BEO*, 670/50245, 12 Mayıs 1311 (24 Mayıs 1895); BOA, *DH.MKT*, 392/44, 4 Eylül 1311 (16 Eylül 1895).

⁹⁴ BOA, *BEO*, 670/50245, 12 Mayıs 1311 (24 Mayıs 1895); BOA, *DH.MKT*, 419/15, 6 Ağustos 1311 (18 Ağustos 1895).

⁹⁵ BOA, *Y.MTV*, 120/121, 12 Mayıs 1311 (24 Mayıs 1895).

⁹⁶ *1311 Yanya Vilayet Salnamesi*, 329.

⁹⁷ BOA, *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT)*, 287/45, 18 Eylül 1311 (30 Eylül 1895).

⁹⁸ Selahattin Satılmış, *Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019), 150.

⁹⁹ BOA, *DH.MKT*, 397/57, 2 Temmuz 1311 (14 Temmuz 1895).

¹⁰⁰ Satılmış, *Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi*, 165.

¹⁰¹ BOA, *DH.MKT*, 402/68, 15 Temmuz 1311 (27 Temmuz 1895).

¹⁰² Satılmış, *Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi*, 165. 1815'te İngiltere'nin hakimiyetine geçen ve İyonya denizde bulunan yedi ada; Çuka, İtaki, Zanta, Kefalonya, Ayamavra, Pakso, Korfu 1864 yılında Yunanistan'a bırakıldı.

adasından deprem bölgesindeki Ortodokslara yapılmaya çalışılan yardım Korfu Başşehbenderliğinin aldığı istihbarat bağlamında bu çerçevede değerlendirildiği söylenebilir.

Sonuç

Tarihsel deprem verileri bir bölgenin sismisitesi ve depremelliğinin araştırılmasında aletsel döneme önemli veriler sağlamıştır. Bu bağlamda incelediğimiz Yanya vilayetine bağlı sancak ve kazalar tarihsel süreçte yıkıma yol açan depremler yaşamıştır. Bu depremler, günümüze uzanan süreçte bu bölgelerin sosyoekonomik, demografik, mimari ve kentsel gelişimini de etkilemiştir. İncelenen sancak ve kazalar aynı zamanda Rumeli’de Osmanlı Devleti için stratejik anlamda önemli bölgelerdir. Bu bölgeler Adriyatik’ten gelebilecek herhangi bir müdahale için sınır hatlarının korunmasında kritik öneme sahipti. Bu noktada deprem bölgelerinde zarar gören askerî yapıların tamiri ve yeniden inşa edilmesi için Osmanlı sivil ve askerî makamları titiz davranmıştır.

Depremler, sosyoekonomik açıdan büyük felaketlere yol açan doğal afetlerdir. İnsanlar depremden sonra kalıntılar üzerine yeni bir şehir inşa edip hayatlarına kaldıkları yerden devam edebilirler. Fakat bu bölge sismik açıdan aktifse deprem gerçeğini değiştirmez. İnclediğimiz bölgelerde meydana gelen şiddetli depremlerde can kaybının fazla olmasının temel nedenlerinden biri de yapıların mimari özellikleriydi. Bununla birlikte kâğır yapıların can kaybını artırdığı görülmektedir. Kentlerin inşa edildiği dik yamaçlar yıkımı ve can kaybını artıran bir başka sebepti. Kırsal alanlarda da bu nedenlerin etkili olduğu belirtilebilir. Deprem aynı zamanda kentlerin mimari gelişimi ve değişimi üzerinde de etkili oldu. 1851 depremi sonrası Berat’ta eski mahallerde inşa edilen evler günümüze ulaşan morfolojide inşa edilmiştir. Taş zemin üzerinde ahşap karkas yapılarla bugüne kadar devam edecek kent dokusu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte kentlerin yerleşim alanlarının değişmesi ve yeni mahallerin kurulmasına da zemin hazırlamıştır.

Osmanlı Devleti afet yönetimi anlamında ilk etapta bölgede bulunan imkânlar ölçüsünde afetzedelere barınma ve iâşe imkânları sağlamaya çalışmıştır. Bununla birlikte hasar tespit çalışmaları ve yardımlar konusunda sancak ve kaza meclislerinin aktif rol aldığı görülmektedir. Bölgeye gönderilen memurlar tarafından tespitlerin yapılmasından sonra padişahlar deprem bölgelerine yardım yapmışlardır. 1851, 1854, 1858 depremlerinde mevcut ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizliklerden dolayı süreçlerde aksaklıkların da yaşandığını belirtmek gerekir. Osmanlı hükûmetinin afet yönetimi bağlamında incelediğimiz dönemdeki depremler afet yönetim süreçlerinin gelişimi ve değişimi açısından da önemli veriler sağlamaktadır. 1893 ve 1895 depremleri karşılaştırıldığı zaman devletin afet yönetimi ve bölgede yapılacak işler konusunda tecrübe kazandığı ve daha hızlı hareket ettiği görülmektedir. Bunda iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesinin de çok önemli bir etkisi vardır. Afet yönetimi konusunda daha çabuk organize olan devlet depremedelerin barınma, giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Bununla birlikte deprem bölgelerinde yardım komisyonlarının kurulması da bu dönemde başlamıştır. Doğal afetlerden sonra İane komisyonlarının kurulması II. Abdülhamit dönemiyle birlikte bir gelenek hâline geldi.

İnclediğimiz depremlerin bölgelerin demografik ve sosyoekonomik gelişimi açısından da önemli sonuçları olmuştur. Kırsal alanlarda daha etkili olduğu anlaşılan depremler bu bölgelerin sosyoekonomik gelişimini de etkiledi. Depremlerin ortak özelliklerinden biri de kırsal alanlarda da ciddi yıkıma yol açmış olmalarıdır. Köylerde ciddi bir yıkıma yol açan bu depremler bölgedeki tarım ve hayvancılığa ciddi zarar vermiştir. Deprem, tarım üretiminin

Ayrıntılı bilgi için bkz. Yazıcıoğlu, *Yanya’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Tanzimat Uygulamaları 1830- 1876*, 127; Salma Arfaoui, *Akdeniz’de Bir Uluslararası Çekişme Alanı: Yedi Ada Sorunu 1797-1815*, (D. Tezi, Marmara Ü, 2014, 170-185; Hüseyin Baha Öztunç, *Yedi Ada Cumhuriyeti*, (YL Tezi, Gaziosmanpaşa Ü, 2007), 81-85.

aksamasına ve köylülerin hayvanlarının telef olmasına neden olarak fakir olan bölge halkını zor durumda bıraktı. Belirtilen bu etkenlerin kentlere veya başka bölgelere göçü tetiklemiş olabilir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Amedi Kalemî Evrakı (A.}AMD): 33/69; 34/21;34/10.

Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı (A.}MKT.MHM): 36/69; 39/71

Sadaret Umum Vilayat Evrakı (A.}MKT.UM): 84/89;109/79.

Sadaret Meclis-i Vala Evrakı (A.}MKT.MVL): 47/7.

Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı (A.}MKT.NZD): 119/1;118/70.

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO): 235/17553;269/20146;623/46712: 643/48206 :670/50245: 638/47832.

Dâhiliye Mektubi Kalemî (DH.MKT): 73/42;118/36;118/14;392/44; 419/15; 397/57;402/68;1801/113.

İrade Dâhiliye (İ.DH): 243/14836; 224/14873, 244/14889;1305/25.

İrade Hususi (İ.HUS): 37/74.

İrade Meclis-i Vala (İ.MVL): 229/7894;894/12.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF.MKT): 287/45.

Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS): 328/34; 328/80; 329/113.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV): 120/121; 158/132; 158/195; 161/216; 166/211.

Yıldız Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK): 91/72.

Yıldız Dâhiliye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.DH): 6/19; 9/15; 9/66.

Gazeteler

Ceride-i Havadis

Tercüman-ı Hakikat

Süreli Yayınlar

1311 Yanya Vilayet Salnamesi

Kitaplar ve Makaleler

Ali Tefik, *Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*. Dersaadet: Kasbar Matbaası, 1310.

Aliaj, Shyqri, “Seismotectonics of Vlora-Elbasani-Dibra Transversal Fault Zone (Albania)”, *Earth Sciences* 10(6), (2021): 346-357.

Aliaj, Shyqyri, and KOÇI, Siasi and MUÇO, Betim and SULSTAROVA, Eduard, Seismicity, Seismotectonics and Seismic Hazard Assessment in Albania, Tirane: *Academy of Sciences od Albania*, 2010.

Ambraseys, Nicholas, *Earthquakes in the Eastern Mediterranean and the Middle East*. London: Cambridge University Press, 2009.

Ateş, Aysu, “19. Yüzyılda Batılı Seyyahların gözüyle Arnavutluk’taki Osmanlı Yerleşim Merkezleri” YL Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü, 2017.

Arfaoui, Salma, “Akdeniz’de Bir Uluslararası Çekişme Alanı: Yedi Ada Sorunu 1797-1815”, D. Tezi, Marmara Ü, 2014.

- Deliu, Muharrem, “Arnavutluk, Berat Şehri, Gorica Mahallesindeki Geleneksel konutların Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunları üzerine Bir Araştırma” YL Tezi, Yıldız Teknik Ü, 2019.
- Delibaş, Melek, “Selanik ve Yanya’da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması”, *Belleten*, C. 51, S. 199, (1987), 75-101.
- Dullinja, Ejup, “Sürdürülebilirlik Bağlamında Sertifikasyon Sisteminin Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirilmesi için Bir Yöntem Önerisi: Berat ve Ergiri Evleri” D. Tezi, Trakya Ü, 2017.
- Erken, İlkey, *Yanya Sancağı: İdari Yapısı ve Yerleşim Birimleri (1867-1913)*. Ankara: TTK Yay., 2021.
- Fettahoğlu, Kübra, *Rasathane-i Âmire (1868-1922)*. Ankara: TTK Yay., 2019.
- Giray, Muhteşem “Berat”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA), erişim tarihi: 24 Mayıs 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/berat--arnavutluk>.
- Hatzfeld, Denis and Kassaras, Iannis and Panagiotopoulos, Dimitris and Amorese, Daniel and Makropoulos, Kostas and Karakaisi, George and Coutant, Olivier, “Microseismicity and strain pattern in Northwestern Greece” *Tectonics* 14, (1995): 773-785.
- Huges, Smart, *Travels in Sicily Greece and Albin*, Vol. 2, London:J. Mavman, 1820.
- Holland, Henry, *Travels in the Ioannian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia During the Years 1812 and 1813*. Logman.
- Karnik, Vit, *Seismicity of the European Area*. Dordrecht- Holland: D. Reid Publishing Company, 1971.
- Keser, Bilge, “XVI. Yüzyılda Delvine Sancağı” YL Tezi, Atatürk Ü, 1998.
- Kiel, Machiel “Avlonya”, TDVİA, erişim tarihi: 27 Mayıs 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/avlonya>.
- Kiel, Machiel, “Aydonat”, TDVİA, erişim tarihi: 1 Ekim 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aydonat>
- Koçiaj, Siasi, “The Seismic Microzoning and The Environmental Protection in Albania” *Balkema*, Netherlands, 573-584.
- Kouskouna, V. and Syrmakezi, E.C., “The Seismicity of Central Greece in the Late 19th. – Early 20TH. Century as Engraved On Various Historical Buildings”, erişim tarihi: 25 Mayıs 2024, https://www.iitk.ac.in/nicee/wcee/article/14_03-01-0043.
- Kozak, J. and Cermak, V., *The Illustrated History of Natural Disaster*. Springer Science+Business Media B.V, 2010.
- Lear, Edward, *Journals of a Landscape Painter in Albania*, London: Richard Bentley, 1851.
- Muço, Betim, “Probabilistic Seismic Hazard Assessment in Albina”, *Ital.J. Geosci*, Vol. 132, No. 2 , (2013): 194-202.
- Muceku, Ylber and Koçi, Rexhep and Mustafaraj, Enea and Korini, Oltion and Dushi, Edmond and Duni, Llambro, “Earthquake-triggered mass movements in Albania”, *Acta Geodaetica et Geophysica*, (2021): 1-32.
- Muceku, Ylber and Konini, Oltion and Kuriqi, Alban, “Geotechnical Analysis of Hills Slopes Areas in Heritiga Town of Berati, Albania”, *Periodica Polytechnica Civil Engineering*, 60 (1), (2016): 61-73;
- Özbek, Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*. İstanbul: İletişim Yay., 2016.

- Öztunç, Hüseyin Baha, “Yedi Ada Cumhuriyeti”, YL Tezi, Gaziosmanpaşa Ü, 2007.
- Rızaj, Skender, “Delvine”, TDVİA, Erşim Tarihi: 27 Mayıs 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/delvine>.
- Rrapo, Ormeni and Öztürk, Serkan and Akli, Funda and Kemal Çiçek, “Spatial and Temporal Analysis of Recent Seismicity in different Parts of the Vlora Lushnija-Elbasani- Dibra Transversal Fault Zone Albania”, *Austrian Journal of Earth Sciences*, Vol. 110/2, (2017):1-17.
- SatılmışŞ, Selahattin, Osmanlı Devleti’nde Afet Yönetimi. İstanbul: 2019, İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.
- Tselentis, Akis and Sokos, Efthimios and Martakis, Nikos and Serpetsidaki, Anna, “Seismicity and Seismotectonics in Epirus, Western Greece: Results from a Microearthquake Survey” *Bulletin of the Seismological Society of America* Vol. 96, (2006): 1706-1717.
- Utsu, Tokuji, “A List of Deadly Earthquakes in the World”, *International Handbook of Earthquake & Engineering Seismology*, Part A, Edit. William Lee, Paul C. Jennings, Carrl Kisslinger, California: Academic Press, 1990, 691-718.
- Ürekli, Fatma, *İstanbul’da 1894 Depremi*, İstanbul: İletişim Yay.,2000, 75.
- Yazıcıoğlu, Filiz, “Yanya’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Tanzimat Uygulamaları 1830- 1876” D. Tezi, Marmara Ü, 2023.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr>.

Ek:

Tablo II: Osmanlı Belgelerinden Tespit Edilen Diğer Depremler

Meydana Geldiği Yer	Depremin Oluş Zamanı	Hasar Durumu	Açıklama
Avlonya	10 Haziran 1881 / saat: 13.30 (4 defa şiddetli sarsıntı)	-	Bu deprem 13 Haziran tarihinde Rasathane-i Âmireye bildirilmiştir. ¹⁰³
Avlonya	31 Aralık 1890	Dokat köyünde birtakım evlerin duvarları yıkılmıştır. Cami ve bazı evlerin duvarlarında çatlaklar oluşmuştur. ¹⁰⁴	-
Margaliç	12 Kasım 1895 / saat: 8.30 ¹⁰⁵	-	-
Berat ve Preveze	28 / 29 Mayıs 1897	-	Deprem Yanya’da da hissedildi. ¹⁰⁶
Avlonya	1 Temmuz 1897 / saat: 4.40 ¹⁰⁷	-	-
Preveze	30 / 31 Ağustos 1897/ (4 defa sarsıntı) ¹⁰⁸	-	-

¹⁰³ BOA, *Y.MTV.*, 158/132, 29 Mayıs 1297 (10 Haziran 1881); BOA, *Y.MTV.*, 158/195, 1 Haziran 1297 (13 Haziran 1881): 1868 yılında kurulan Rasathane-i Amire ülkede meydana gelen depremler üzerine sismolojik incelemeler yapmasa bile 1870’lerden itibaren meydana gelen depremlerin kayıt altına alınması için çaba harcar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kübra Fettahoğlu, *Rasathane-i Âmire (1868-1922)* (Ankara: TTK Yay., 2019), 152.

¹⁰⁴ BOA, *DH.MKT.*, 1801/113, 9 Kanun-i Sani 1306 (21 Ocak 1891).

¹⁰⁵ BOA, *Y.PRK.DH.*, 9/15, 1 Kanun-i Sani 1311 (13 Kasım 1895).

¹⁰⁶ BOA, *Y.PRK. DH.*, 9/66, 18 Mayıs 1313 (30 Mayıs 1897).

¹⁰⁷ BOA, *Y.MTV.*, 161/216, 19 Haziran 1313 (1 Temmuz 1897).

¹⁰⁸ BOA, *Y.MTV.*, 166/211, 1 Eylül 1313 (13 Eylül 1897).

